

Prosječna starost teladi dolaskom u stanicu iznosila je 69 dana u rasponu od 59 do 83 dana.

Ulazna težina iznosila je 133 kg u rasponu od 106 do 151 kg.

Prosječna težina sa 120 dana iznosila je 195 kg sa rasponom od 181 do 224 kg, a težina sa 365 dana 601 kg u rasponu 552 do 664 kg.

Prosječni dnevni prirast u stanici od 120-tog do 365-tog dana iznosio je 1658 g u rasponu od 1514 do 1800 g, a životni prirast 1537 g (1402 — 1709 g).

Visina do grebena iznosila je sa 365 dana 129 cm (126 — 132), a životna težina (umanjeno za 40 kg) iznosila je 561 kg (512 — 624).

To su sinovi poznatih bikova: Mamuta, Herkula, Momera i Bene.

Od 7 (sedam) bikova u ovoj grupi 5 je klasirano za centre za UO, jedan za prirodni pripust, a jedan je otišao na klanje.

Uzgajači bikova koji su otišli u centre za UO su:

1. Kostika Antun, Hagranje — Vrbovec
2. Mihaljić Franjo, Žabno — Križevci
3. Dragović Petar, Sunja — Sisak
4. Maljah Đuro, Predavec — Bjelovar i
5. Jambrević Ivan, Prelog — Čakovec.

Ovim proizvođačima dodijelit će se posebna premija u iznosu od po 10.000 dinara, što je prema Programu dodjeljuje Samoupravni fond za u-napređivanje i razvoj stočarstva.

U ovoj stanici za centre za UO uzgojeno je već preko 40 bikova, čime se oslobađamo i uvoza bikova za potrebe centra za UO.

S. B.

DRUŠTVENA I STRUČNA ULOGA GOSPODARSKOG LISTA U 19. STOLJEĆU

Hrvatske zemlje u vrijeme pojave **Gospodarskog lista** bile su pod raznim upravama: **Istra** kao austrijska krunovina. **Dalmacija** također pod austrijskom upravom tzv. Kraljevina Dalmacija. **Hrvatska** i **Slavonija** bila je podijeljena na dva područja i to civilna Hrvatska pod vlašću tzv. Sabora za Kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju (veći dio oblasti Hrvatske i Slavonije) i gotovo jedna trećina hrvatskoslavonskog područja uz tursku granicu kao Vojna Krajina do 1882. godine. Što više Međimurje je bilo pod direktnom upravom Ugarske (Mađarske).

Politički, hrvatske zemlje su rastrgane, razjedinjene. U ekonomskom pogledu to je još feudalizam iako nove ideje prosvjetiteljstva i fiziokratizam nezaustavljivo nadiru. Fiziokrati su reakcija na kasni feudalizam i merkantilizam.

Nove nazore o narodnom gospodarstvu iznio je osobni liječnik francuskog kralja Ljudevita XV **Quesnay**. On iznosi da je zemlja jedini izvor narodnom bogatstvu. Svoje ideje iznio je u nizu dijela: *Tableau economique*, *Maximes du Gouvernemen*, *Fermiers*, *La Physiocratie*. U ovom pokretu pripadao je **Mirabeu**, **Macier de la Riviere**, **Dupont de Nesmours**, **Pierre Boisguilbert**, **Simon Sismondi**, **A. R. Turgot** itd.

Trgovina i industrija po fiziokratima je nužno zlo. Primarna je poljoprivreda.

Posljedica njihovih ideja bila je ta da se je obraćala veća pažnja poljoprivredi. Tako je to bilo i u nas.

Prijatelj **Quesnay**-a je **Cournax**, koji je fiziokratske ideje primijenio na industriju i trgovinu tražeći da se ukinu cehovi, monopoli, carine, kmetstvo itd. Fiziokratizam je negacija merkantilizma, koji je propagirao samo industriju i promet.

Ovi pokreti (ideje) malo su u nas zakasnili i pomiješali se s prosvjetiteljstvom. Imali su značajan utjecaj na sveukupnu narodnu ekonomiku.

U Hrvatsku nove ideje dolaze preko Venecije s jedne strane i Austrije i Njemačke s druge strane.

Preko Venecije još prije Napolenonske okupacije osnivaju fiziokratsko-prosvjetiteljske organizacije (društva) kao na **Società economica di Spalato** (1767), **Accademia economica di Traù** (1787). Kušalo se je s osnutkom slične organizacije u Kotoru.

Dalmatinske akademije su kulturne (literarne), ali privredne organizacije. Uvode nove sorte kulturnog bilja i nove pasmine stoke. U ovoj klimi spada i pokušaj Napoleonove uprave do 1803. god. u Zadru osnivanjem »Više poljoprivredne škole«.

U trećem deceniju XIX stoljeća nastaju u kontinentalnoj banskoj Hrvatskoj značajna previranja.

Pjesnik **Pavao Štos** u pjesmi »Kip domovine« (1830) u (1831) zapaža ta nova kretanja i ovjekovječuje ih stihom:

»Ar se zdižu mladi, posluju marljivo
Ter podžižu v starih, kaj bilo vgasljivo«

Na slavenskom jugu u Hrvatskoj nastaje tzv. ilirski pokret. Praktično je to hrvatski narodni preporod. Ilirci su kao političko-kulturni preporod imali velike ambicije, da okupe sve jugoslavenske zemlje od Soče do Crnog mora. To je za njih Ilirija. Taj program dr **Ljudevit Farkaš-Vukotinović** u pismu uredniku Letopisa Matice srpske kaže: »... kajti sa Srblijinom sjediti se želja svakog poštenog Hrvata jest«.

U takvoj klimi osniva se »Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo« i početak izlaženja »Gospodarskog lista«.

U to vrijeme žarišta narodnog preporoda bile su narodne čitaonice. **Gaj** iznosi potrebu osnivanja narodnog muzeja. Sto više 1836. god. hrvatski sabor donosi i zaključak o osnivanju muzeja. **Gaj** i u članku »Društvo prijateljah narodne izobrazbenosti ilirske« (*Danica ilirska* 1836. god. na str. 130—131) to iznosi detaljno. Iste se godine u Hrvatskoj prihvaća **Vukov** pravopis i književno narječje štokavsko (dubrovačko).

»Ilirske narodne novine« od 27. III 1841. god. donose kratku obavijest » . . . na poziv njegove ekscelencije zagrebačkog biskupa i namjesnika banske časti bana Kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Jurja Haulika na dan 3. veljače 1841. obdržavana u biskupskoj palači jedna sjednica«. Na ovu sjednicu bilo je pozvano 35 uzvanika (Biskup Haulik, general Nugent, Rakovec, Vukotinović, Šulek i dr.) zaključeno je da se osnuje Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo. Beč potvrđuje pravila 2. XI 1841.

I opet »Ilirske narodne novine« obavještavaju o Osnivačkoj skupštini Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, koje je stvarno osnovano 21. XI 1841. god. Cilj društva je unapređenje poljoprivrede uopće. Ono je ishodište mnogih korisnih akcija, pa i naučnog rada u Hrvatskoj.

Već na spomenutoj osnivačkoj skupštini Hrvatsko-slavonsko gospodarskog društva zaključeno je da pokrene poljoprivredni mjesečnik.

OSNIVANJE GOSPODARSKOG LISTA

I stvarno je počeo izlaziti »Gospodarski list«. Društvo je 26. II 1842. počelo izdavati za svoje članstvo »**Priobćenje članovom Hrvatsko-slavonskog gospodarskog Društva**« — od upravnog odbora. Nakon carskog odobrenja 30. VII 1842. god. izlazi: »List mesečni hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva uređivan po upravljajućem odboru« s napomenom da je to nastavak Priobćenja. U toku razdoblja 1850. do 1852. god. časopis izlazi kao godišnjak Društva. Od god. 1853. do 13. broja 1855. god. izlazi pod naslovom »Gospodarske novine« a dalje do sada kao »Gospodarski list«. Kraće vrijeme su ga ujedinili sa Zadruگارom u »Novu poljoprivredu« (studeni 1949. do prosinca 1951). No danas u povijesti hrvatske poljoprivredne periodike se Gospodarski list od navedenog Priobćenja 1842. god. tj. redovno izlazi kao Gospodarski list.

PRODOR ZNANOSTI U XIX STOLJEĆU I GOSPODARSKI LIST U HRVATSKOJ

Vrlo je značajan Gospodarski list u prodoru znanosti u kontinentalnoj Hrvatskoj. Navest ćemo samo najvažnije:

I **Narodni muzeum**. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo s Gospodarskim listom je zapravo realiziralo osnivanje narodnog muzeuma. Društvo ima u Pravilima zadatak: » . . . pribavljanje svih časopisa, knjiga, oruđa, modela, sjemenja«.

Skupljalo se je iz Dalmacije, Kranjske, Istre, Hrvatske, Slavonije. Za muzej stižu modeli, knjige, kamenje, rude, arhive, staro oružje, i dr. Arhimandrit i provikar iz Kotora šalje rukopise crkve Sv. Luke i govore bana Jelačića 1851. Naročito je bio vrijedan sakupljač graničarski major **Mijat Sabljar**. Štoviše Društvo raspisuje u korist muzeja porez od dva krajcara na svoje članove. O radu muzeja se raspravlja na godišnjim skupštinama Društva (izvještaji). Tako npr. D. Rakovac tajnik Društva izvještava na godišnjoj skupštini Društva da Muzej ima ove zbirke: 1. Zemljopisi i mjesto-

pisi, 2. Opća mineralogička zbirka, 3. Zbirka botanička, 4. Zbirka zoologička, 5. Zbirka numizmatička i sadrene zbirke, 6. Zbirka arheologička, 7. Pečati i sadrene slike, 8. Arhiva, 9. Rukopisi, 10. Narodna knjižnica, 11. Kabinet fizikalni, 12. Zbirka artistska i 13. Pismo hrana.

Muzej je tada vrhunska znanstvena ustanova i zjenica u oku naroda. On je prerastao snagu Društva i Gospodarskog društva. Dne 24. III 1866. osniva muzej kao ustanovu. Gospodarski list i Društvo je izvršilo časnog svoj zadatak.

II Počeci eksperimentalnog rada u poljoprivredi. Već dalmatinske naprijed pomenute akademije su izvodile prva eksperimentiranja u poljoprivredi u Hrvatskoj (Dalmaciji). Ovo mnogo izraženije nastavlja Gospodarsko društvo priopćujući rezultate u Gospodarskom listu.

Na površini 10 kat. jutara u Tuškancu osniva se pokušalište. Provode se prvi naši poljoprivredno proizvodni pokusi.

Vrsni vrtlari F. Trummer i A. Trummer objavljuju 1854. god. na stranicama 25 — 115 Gospodarskog lista svoj rad »Pokusi (probe) učinjeni s gumanom i pepelom u pokušalištu Društva Gospodarskog za Hrvatsku i Slavoniju u Tuškancu«. Inače su većinom bili pokusi demonstraciono — proizvodni.

III Prirodne znanosti. Na stranicama Gospodarskog lista 1857. god. objavljen je program **Naravoslovnog odsjeka**. Ovdje se veli slijedeće: »Namjera Naravoslovnog odsjeka je da domovinu našu, koliko to sile slabašne još u početku dopuštaju, u obziru naravoslovnom istražiti, zbirke sakupljati, međusobnu podporu si podijeliti i Narodni muzeum pomnožiti, odsjek će od vremena do vremena priobćavati rezultate svoje putem svoga lista, osnova, polog koje će raditi, priobćiti će se kasnije«. Naravoslovni odsjek je u neku ruku preteča naših naučnih organizacija odnosno ustanova.

Flora Hrvatske. Najznačajniji naučni prinos koji je izašao na stranicama Gospodarskog lista je djelo **Sylbalus Florae Croaticae — Additis Descriptionibus specierum novarum** (1857). Autori su J. C. Schlosser et L. Vukotinović. Djelo je izašlo u 11 nastavaka na latinskom u Gospodarskom listu. Prva flora cjelokupne Hrvatske (Dalmacija, Hrvatska i Slavonija). Još bez Istre. Iste godine u Gajevoj tiskari izlazi »Syllabus« kao samostalna publikacija (separat). »Syllabus« je autorima poslužio kao osnova velikog djela »**Flora croatica**« (1869).

Razni naravoslovni prilozi. Tada još nemamo znanstvenih časopisa, pa na stranicama Gospodarskog lista štampaju se razni znanstveni prilozi kao npr. Ljudevita Vukotinovića o mineralogiji i geognosiji 1854. g. br. 19, 20 i 21. Od istog autora 1855. god. je serija prirodoslovnih članaka. U prirodoslovne članke ubrajaju se članci (rasprave) prvih godišta Gospodarskog lista iz mineralogije, razmatranja o stanju naših žitelja u obziru gospodarskom, rasprave o sortama vinove loze, vina u Hrvatskoj i Slavoniji.

Ampelografski prilozi F. i A. Trummera. Vrijedni vrtlar A. Trummer porijeklom iz Graza po principima međunarodne ampelografije štampao je obilje priloga o sortama vinove loze za područje Hrvatske i Slavonije. Obradio je s ampelografskog gledišta i s narodnim imenima vinogorja kao npr. kalničko vinogorje, križevačko, petrinjsko vinogorje, zagrebačko vinogorje itd.

Imena sorata vinove loze, koju je objavio F. Trummer, kasnije A. Trummer uvrstio je B. Sulek u »Jugoslavenski imenik bilja« (1879).

F. Trummer je objavio i jedan znanstveno pomološki rad. **Depekoracija poljoprivrede.** Autor ove teorije je D. Lambl. Od istog autora su obilni ampelografski prilozi.

IV **Osnivanje meteorološke službe.** Na stranicama Gospodarskog lista od br. 11 (1853) povremeno se donosi »Vremenoslovna motrenja«. To su prvi naši meteorološki izvještaji. Počeci meteorološke službe. Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo osniva »Observatorium meteorologički Gospodarskog društva«, a rezultate motrenja štampa u Gospodarskom listu! Sve ovo je u okviru nadležnosti Naravnoslovnog odsjeka Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva.

V. U br. 19 Gospodarskog lista 1857. god. donosi se prvi naš hidrotehnički podatak. To su podaci »Opazanja vodomjera na Savi«.

ZAKLJUČAK

Gospodarski list izlazi i danas u svojoj 1977. godini. On je danas stručno glasilo u poljoprivredi namijenjen neposredno poljoprivrednim proizvođačima. Prvog, pa i drugog decenija on je kao jedina štampana periodika imao značajnu ulogu, da su se u njemu objavljivali razni napisi iz raznih oblasti prirodoslovnih znanosti. Neki napisi su bili i strogo znanstveni. Stranice Gospodarskog lista poslužile su za osnivanje nekih stručnih službi, kao npr. meteorološki ili hidrotehnički izvještaj. No razvojem hrvatskog društva ove zadatke preuzele su odgovarajuće službe odnosno ustanove. Gospodarski list je nastavio, da i dalje djeluje radi čega je osnovan tj. unapređenja poljoprivrede uopće.

Nedavno je predao u štampu **dr Ivan Penzer** docent Prirodoslovno matematičkog fakulteta i honorarni nastavnik Agroklimatologije na Poljoprivrednom fakultetu u Zagrebu, rukopis kao udžbenik »Agroklimatologija«. U uvodu sasna ispravno navodi i priznaje da su počeci naše klimatologije vezani za Gospodarsko društvo, odnosno Gospodarski list.

Mislim da bi takvih konstatacija trebalo biti više ili ih već ima.

LITERATURA

- Kovačević J.:** O 110 godišnjici »Gospodarskog lista« Agronomski glasnik, II, 1—2: 18 — 19. Zagreb, 1952.
- Kovačević J.:** 120 godina izlaženja Gospodarskog lista. Sveučilišni vjesnik, VII, 1—4: 1 — 4 Zagreb, 1961.
- Sabolović D.:** Suvremena buržoaska politička ekonomija. Zagreb, 1959.
- Smith A.:** Istraživanja prirode i uzroke bogatstva naroda II. Kultura Zagreb, MCMLU (prijevod)
- Fiziokrati:** 6. Enciklopedija Leksikografskog zavoda. 3. Zagreb MCMLVIII.

Prof. dr Josip Kovačević
Poljoprivredni fakultet Zagreb